

Horváth Péter

Irigylem a Bereményit

Bereményi Géza: Magyar Copperfield

Megbízhatatlan emlékezetem szerint Lengyel Péter jóvoltából ismertem meg őt személyesen, valamikor a hetvenes évek közepén. Péter akkor az Élet és Irodalom prózarovatának kiváló, az úgynevezett fiatal írók iránt mélyen rokonszenvező, segítő szerkesztője volt. Az ő ajánlásával kerestem fel néhányszor azt a belvárosi lakást, amelynek tulajdonosa vagy bérlője – egy huszonéves, csinos úrilány – otthont adott néhány fiatal író alkalmi összejöveteleinek. A találkozók célja „irodalmi ismerkedés" volt. Ott találkoztam többek közt Bereményi Gézával és Hajnóczy Péterrel, akinek akkoriban jelentek meg első írásai, ahogyan nekem is. Gézának akkor már „kötete volt", Cseh Tamás szerzőtársaként írott dalait nemsokára kívülről fújta fél Budapest. Köztünk, javarészt még ismeretlen, bár ígéretesnek számító fiatal írók közt ő akkor már *a* Bereményi volt.

Két-három alkalom után én valamiért elmaradtam ezekről a délutáni találkozókról. Talán megszűntek? Vagy engem már nem hívtak meg maguk közé? Nem tudom. Mindenesetre Hajnóczy Péteren kívül Gézára emlékszem abból a körből. Hajnóczy soha nem szólalt meg, Bereményi viszont szenvedélyesen védte valakivel szemben a „realizmust". „Ne mondd, hogy téged nem érdekel a történet, a szereplők karakterének megformálása?" Ilyesmiről beszélt. Irigyeltem, mert idősebb és okosabb volt nálam, és mert már megjelent az első önálló novelláskötete.

Később, már a nyolcvanas évek közepén, azért vált irigylésem tárgyává, mert filmet rendezhetett. Engem is vonzott a film, már írtam néhány forgatókönyvet, és úgy gondoltam, jobban megrendeztem volna őket, mint azok, akik filmre vitték a dolgaimat. Nyolcvanhatban aztán én is lehetőséget kaptam Bacsó Pétertől *Szerelem első vérig* című készülő kisregényemből írott forgatókönyvem megrendezésére, amit végül Dobray Györggyel közösen csináltunk meg. A film hallatlan siker lett, több mint egymillióan nézték meg a hazai mozikban. Géza viszont két évvel később az Eldorádóval Európa legjobb filmrendezője lett. Muszáj volt megint irigyelnem.

Egy évtizeddel később írói munkáim mellett a színházrendezéssel próbálkoztam – nem is sikertelenül –, Bereményi is rendezett már színházban, és hamarosan a Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház művészeti vezetője lett. Mondhatni, megint „lekörözött", és én megint irigyelhettem.

A kétezres évek elején forgatott Hídember című filmje nem lett igazán sikeres. Azután évekre csönd lett körülötte, talán „kiégett", gondoltam. Aztán a Thália Színház igazgatójaként bukkant elő, az ő igazgatásának idején rendeztem ott egy nem éppen nagysikerű, új magyar musicalt. A munka során talán, ha kétszer találkoztam vele a színházban, azt beszélték, nemigen jár be. Ezért már nem irigyeltem. (Noha meglehet, hogy ekkor már a *Magyar Copperfield* kéziratán dolgozott.)

A múlt héten viszont megvettem és elolvastam a frissen megjelent könyvét, amelynek első négyszázvalahány lapjának olvasása közben megint csak elöntött a sárga irigység. „Basszus, ez kurvajó!" Uram bocsá', úgy éreztem akkor, olvasás közben, mintha Ottlik Géza halhatatlan remekének, az *Iskola a határon*-nak, a nagy elődhöz méltóan korszakos jelentőségű újkori párját tartanám a kezemben.

Ahogy az *Iskola* „hadapródjai" köré, mögé rajzolódó világ letehetetlenül izgalmas módon avat be az első világháború környékén született generáció személyiségformáló meghatározottságába, úgy a *Magyar Copperfield* a második világégés gyermekeinek természetrajzát fogalmazza meg egy kisfiú sorsának bemutatása által. Az *Iskola* apáink, nagyapáink későbbi sorsának, magán- és társadalmi viselkedésének „magyarázatát" adja (többek közt), Bereményi könyve viszont rólunk, a szocializmusnak nevezett élhető botrány ma hetvenéves generációjáról beszél, egyikünk „magántörténetének" elemző felrajzolásával.

Nem hiszem, hogy Bereményi könyve „kíméletlenül őszinte" volna, de nem is fontos ez, az „őszinteség" nem esztétikai kategória, teljesen érdektelen kérdés, hogy például az Iliász vagy mondjuk a Toldi „őszinte"-e, vagy sem. Gézának nehezen hiszem el, hogy már csecsemőkorából is volnának erős emlékei, a könyv hősének viszont készséggel elhiszem minden szavát, mert a mű szövete íróilag hiteles, pontos, sodró lendületű, és mint ilyen, feltétlenül *igaz*.

Bereményi énhőse a folytonosan értékvesztő és értéktévesztő világban próbálja megismerni a környezetét és abban önmagát. A pazar, kemény, sajátosan egyéni prózastílusban tartott regény a Cseh Tamás dalokból is jól ismert, „bereményis" fogalmazásmódja a hatvanas-hetvenes évek szóhasználatát idézi, alapkérdései is onnan valók: mi a

viszonyunk a történelemhez, hazához, családhoz, az úgynevezett közösséghez és nem utolsó sorban önmagunkhoz; találunk-e érvényes, követhető magatartásmintát magunk körül, amelynek segítségével később megtalálhatjuk saját helyünket a világban. Azt hiszem, generációnk minden tagja efféle kérdésekre kereste a választ akkoriban – a maga szintjén és módján.

A könyv első négyszázvalahány lapján ez az önmagunk után nyomozó utazás lenyűgöző. A bonyolultan hamis családi viszonyok közt növekvő kisfiú kamaszodva eljut odáig, hogy az őt rendszeresen büntető nevelő apját megüti, és kvázi a *semmibe menekül* az életkörülményeit biztosító meghatározottságból. A cselekmény ezen pontjáig a külső és belső történet egyaránt hiteles, megrázó, és jóval „többről szól", mint az ötvenes évek Magyarországáról. Bárhol, bármikor és bárkivel megtörténhetne az önmagunk megismerésének fájdalmas kalandja: ki vagyok én? Mire születtem? Mi az értelme ennek az egész vircsaftnak?

Az elbeszélő egyes szám első személyben mesél, időskori énjének gondolkodásmódját mintegy kölcsönzi gyerek-hősének, ezáltal a történet a felidézett múlt és a felidézés mai pillanata közt lebegve hallatlanul izgalmas atmoszférát teremt.

Aztán a regény „hangvétele" lassan, alig-alig észrevehetően megváltozik. A remekmű-gyanús próza valamiképp veszít az erejéből. A családi környezetéből mintegy önbüntetésként kiszakadó nagykamasz, majd fiatalember későbbi csetlés-botlása már erőteljesen hajaz a hetvenes évek magyar irodalmában bőséggel felbukkanó csellengő „hősök" sorsának novellisztikus életképekben felvázolt rajzolatára. A későbbi lapokon is nagy írói tehetséggel, érzékletesen rajzolt mellékfigurák közt jövő-menő „főhős" célja továbbra is az, hogy mintegy „tulajdonságok nélküli figuraként" észrevétlen maradjon, és semmiképen ne hasonlítson a „valamit akarókra", tartozzon csak a mindenkori „vesztesek" közé, mégis kiválik közülük, s éppen azáltal, hogy sikeresen beilleszkedik a társadalom (elfogadott) rendjébe, országos pályázatot, s ezáltal felvételt nyer az egyetemre, szépirodalmi tevékenységbe kezd, mintegy előre vetítve ezzel a főhős valódi alteregója, Beréményi Géza sikeres írói sorsát.

Az, hogy a korábban három vezetéknevet (köztük a Bereményit) is viselő regényalak a könyv utolsó harmadában a (hál' istennek) ma is élő Beréményi Gézává változik, folyamato-san gyengíti az addigi frenetikus, nagyerejű prózát. A könyv utolsó harmadában valami önigazolás-féleség gyanújába keveri magát az író: lám-lám, már a hatvanas évek elején sejteni lehetett, hogy ő milyen tehetséges, és milyen világítóan ellenzéki.

Persze meglehet, hogy csupán az irigységem olvastatta velem így a regény utolsó harmadát. Mert azt azért ki kell mondanom, hogy a *Magyar Copperfield* remek mű, és *majdnem* remekmű.

Mindenképpen tessék elolvasni!

Beréményi Géza: Magyar Copperfield
Magvető Kiadó, 2020.